

Исакова Гульнур Оралбаевнаның 6D012000 – «Кәсіптік оқыту» мамандығы бойынша философия докторы (PhD) дәрежесін алу үшін ұсынылған «Жоғары оқу орны білім алушыларының кәсіби құзыреттілігін жүйелілік тұғыр негізінде қалыптастыру» тақырыбындағы диссертациялық жұмысына

АҢДАТПА

Зерттеу жұмысының жалпы сипаттамасы. Диссертациялық жұмыс жүйелілік тұғыр негізінде жоғары оқу орны білім алушыларының кәсіби құзыреттілігін қалыптастыру мәселесін ғылыми-теориялық зерделеу және әдістемелік аспектілерін әзірлеуге арналған.

Зерттеу жұмысының өзектілігі. Мемлекет басшысы Қ.Ж. Тоқаевтың «Жаңа жағдайдағы Қазақстан: іс-қимыл кезеңі» – атты Қазақстан халқына Жолдауында «Ұлттың жаңа болмысының – біріншіден, ХХІ ғасырдың ұрпағы терең білімді болғаны жөн, екіншіден, жас буынды ерінбей еңбек етуге бейімдеу қажет, үшіншіден, кез келген істі кәсіби дағды арқылы жүзеге асырған дұрыс», – деп атап көрсетті. Білім берудің мазмұнын жетілдіре отырып, үздіксіз білім беру арқылы оларды кәсіби тұрғыдан жан-жақты жетілдіру мәселесі бүгінде мемлекет тарапынан қолға алынып, болашақта атқарылатын істер жоспарына енгізіліп, күн тәртібіне қойылып отыр. Осыған орай, жоғары оқу орнында алған сапалы білім нәтижесі болып табылатын, болашақ маман бойындағы кәсіби құзыреттілікті жүйелілік тұғыр негізінде қалыптастыру өзекті мәселе қатарына жатады, бұл оның тұтас және жүйелі білімін ғана емес, сонымен қатар тиісті ғылыми-теориялық және әдістемелік негіздерді әзірлеуді талап етеді.

Осы секілді мәселелерді шешудің тиімді әдістерінің бірі – отандық білім беруде әлі де ғылыми-практикалық қолданысқа толық енуді қажет ететін жүйелілік тұғыр болып табылады.

Қазіргі жоғары мектепте кәсіби құзыреттілікті жүйелілік тұғыр негізінде қалыптастыруды жан-жақты зерттеу және анықтау мүмкіндігі туындады. Кәсіби құзыреттіліктің дәстүрлі қалыптасуын жүйелілік зерделеу осы үдерістің негізгі жүйе құраушы компоненттерін бөліп көрсетуге мүмкіндік берді. Диссертацияда кәсіптік білім берудің келесідей компоненттеріне: 1)білім алушылардың кәсіби дайындығы; 2) білім алушылардың болашақ маман ретінде кәсіби әлеуметтенуі; 3) білім алушылардың тұлғалық және кәсіби маңызды сапаларын дамыту; 4) болашақ мамандардың жүзеге асыратын оқу және болашақтағы кәсіби іс-әрекетінде жүйелілік тұғырды жүзеге асырудың жүйелілік мағлұматтарын, біліктері мен дағдыларын дамыту; 5)білім алушылардың білім, білік және дағдыларын қолдану қабілетін: «стандарт» деңгейінде, «шығармашылық» деңгейінде, «зерттеу» деңгейінде арнайы құзыреттерді дамыту болып табылады.

ЖОО түлегінің кәсіби құзыреттілігі тек тікелей кәсіби қызмет саласында ғана дамудың нақты бағыттары мен міндеттерін алатынын ескере отырып, зерттеуімізде білім алушының кәсіби құзыреттілігін қалыптастырудың

маңызды кезеңі – оның болашақтағы кәсіби іс-әрекетінің бағдарлық негізін қалыптастыруды бөліп көрсету ұсынылады. Білім беру үдерісіне жүйелілік тұғыр негізіндегі технологиялар мен әдістерді пайдалану, білім алушыларда жүйелілік мағлұматтардың және жүзеге асыратын, болашақтағы кәсіби іс-әрекетінде жүйелілік тұғырдың біліктері мен дағдыларын белсенді дамуына ықпал етті. Бұл өз кезегінде кәсіби білім берудің жоғарыда аталған компоненттерін жүзеге асыру тиімділігі мен сапасын айтарлықтай арттырды.

Зерттеу жұмысының мақсаты: жоғары оқу орны білім алушыларының кәсіби құзыреттілігін жүйелілік тұғыр негізінде қалыптастыруды теориялық негіздеу және әдістемесін жасау.

Зерттеу мақсатына жету үшін келесі **міндеттер** алға қойылды:

– жоғары оқу орны білім алушыларының кәсіби құзыреттілігін жүйелілік тұғыр негізінде қалыптастырудың ғылыми-теориялық тұрғыда зерделену дәрежесін анықтау;

– жоғары оқу орны білім алушыларының кәсіби құзыреттілігін жүйелілік тұғыр негізінде қалыптастыру аумағында жүзеге асыратын (оқу үдерісінде) және болашақтағы (кәсіби) іс-әрекетінің бағдарлық негізі мәнін айқындау;

– жоғары оқу орны білім алушыларының кәсіби құзыреттілігін жүйелілік тұғыр негізінде қалыптастырудың құрылымдық - мазмұндық моделін жасау;

– жоғары оқу орны білім алушыларының кәсіби құзыреттілігін жүйелілік тұғыр негізінде қалыптастыруды жүзеге асыру әдістерін анықтау;

– жоғары оқу орны білім алушыларының кәсіби құзыреттілігін жүйелілік тұғыр негізінде қалыптастыру әдістемесін дайындау және оның тиімділігін тәжірибелік-эксперимент жүзінде тексеру, ұсыныстар жасау.

Зерттеу нысаны: жоғары оқу орнының білім беру үдерісі.

Зерттеу нысаны: жоғары оқу орнының білім беру үдерісі.

Зерттеудің ғылыми жаңалығы мен теориялық мәнділігі:

– жоғары оқу орны білім алушыларының кәсіби құзыреттілігін жүйелілік тұғыр негізінде қалыптастырудың ғылыми-теориялық тұрғыда зерделену дәрежесі анықталды;

– жоғары оқу орны білім алушыларының кәсіби құзыреттілігін жүйелілік тұғыр негізінде қалыптастыру аумағында жүзеге асыратын (оқу үдерісінде) және болашақтағы (кәсіби) іс-әрекетінің бағдарлық негізі мәні айқындалды;

– жоғары оқу орны білім алушыларының кәсіби құзыреттілігін жүйелілік тұғыр негізінде қалыптастырудың құрылымдық-мазмұндық моделі жасалды;

– жоғары оқу орны білім алушыларының кәсіби құзыреттілігін жүйелілік тұғыр негізінде қалыптастыруды жүзеге асыру әдістері анықталды;

– жоғары оқу орны білім алушыларының кәсіби құзыреттілігін жүйелілік тұғыр негізінде қалыптастырудың әдістемесі жасалып, оның тиімділігі тәжірибелік-эксперимент жүзінде тексерілді және әдістемелік ұсыныстар дайындалды.

Зерттеу жұмысының практикалық маңыздылығы: диссертациялық зерттеудің негізгі ережелері және әзірленген жүйелілік тұғырдың әдістері кәсіптік білім беруде қолдануға болады; теориялық және әдістемелік нұсқауларды білім алушылардың жүйелілік ойлау және жүйелілік тұғыр біліктері мен дағдыларын қалыптастыру барысында пайдалануға болады; зерттеу жұмысы мен эксперимент нәтижелері жоғары оқу орны оқу үдерісіндебілім алушылардың кәсіби құзыреттілігін жүйелілік тұғыр негізіндежүзеге асыру бойынша жүргізілген басқа да зерттеулерді салыстырмалы талдауда пайдалануға болады.

Жоғары оқу орны білім алушыларының кәсіби құзыреттілігін жүйелілік тұғыр негізінде қалыптастыруға практикалық көмек ретінде ғылыми-әдістемелік еңбектер жасалынып, оқу үдерісіне енгізілді:

– **оқу құралдары:**

1. Жоғары оқу орны білім алушыларының кәсібиқұзыреттілігін қалыптастыру (ISBN 978-601-257-109-7).

2. Формирование профессиональной компетентности будущих специалистов: системный подход (2019 ж. орыс тілінде).

– **монография:** Формирование системного мышления и творческих способностей обучающихся: теоретический аспект (ISBN 978-985-582-274-6), Гродно, Беларусь Республикасы.

– **электронды оқулықтар:**

1.Формирование профессиональной компетентности обучающихся высших учебных заведений (авторлық күәлік №13027, 4.11.2020).

2. Технология обучения на основе системного подхода (авторлық күәлік №19922, 26.08.2021).

Зерттеу жұмысының басқа ғылыми-зерттеу жұмыстарымен байланысы. Диссертациялық жұмыс Қазақстан Республикасының Ауыл шаруашылығы мен агроөнеркәсіптік кешені үшін кадрлар даярлаудың ортақ міндеттері контексінде қызметін жүзеге асыратын мамандарды жеделдете (озық мағынада) даярлау ғылыми-зерттеу орталығының жұмыс бағдарламасы аясында орындалды.

Қорғауға шығарылатын негізгі нәтижелер:

1. Білім алушының кәсіби құзыреттілігі анықтамасы (білім алушының кәсіби құзыреттілігі – жеке тұлғаның әлеуметтік-тұлғалық, кәсіби-маңызды сапалары, белгілі бір жүйелілік мағлұматтары, сондай-ақ білім алушының кәсіби іс-әрекетті үздіксіз жетілдіру және дамыту жағдайында саналы жауапкершілікпен жүзеге асыруға дайындығын қамтамасыз ететін жүйелілік тұғыр біліктері мен дағдылары құзыреттерінің жиынтығы және динамикалық жүйе ретінде анықтаймыз).

2. Жоғары оқу орны білім алушыларының кәсіби құзыреттілігін жүйелілік тұғыр негізінде қалыптастыру аумағында жүзеге асыратын (оқу үдерісі) және болашақтағы (кәсіби) іс-әрекетінің бағдарлық негізінің мәні және құрылымы.

3. ЖОО білім алушыларының кәсіби құзыреттілігін жүйелілік тұғыр негізінде қалыптастырудың бес негізгі компоненттері: талаптар (нарық,

экономика, заңнама және т.б. стандарттар); мақсат; "кіру-үдеріс-шығу" санаттарындағы білім беру үдерісі; мақсатты бағдарламалар (білім алушыларды кәсіби даярлау, болашақ мамандарды кәсіби әлеуметтендіру, тұлғалық және кәсіби маңызы сапаларды жан-жақты дамыту, жүйелілік мағлұматтарды, жүйелілік тұғыр біліктері мен дағдыларын дамыту); болашақ мамандардың кәсіби құзыреттілігінің негізін құрайтын, білім алушылардың мақсатты бағдарламаларына сәйкес келетін құзыреттерден тұратын тұжырымдамалық моделі.

4. Білім алушылардың кәсіби құзыреттілігін, жүйелілік мағлұматтарын, жүйелілік ойлау және жүйелілік тұғыр біліктері мен дағдыларын қалыптастыруға бағдарланған жүйелілік тұғыр әдістері.

5. Тәжірибелік-эксперимент жұмысын нақты жағдаятты жүйелілік зерделеу әдісімен жүзеге асыру мазмұны және нәтижелері.

Жарияланымдар мен диссертанттың жеке үлесі. Отандық, шетелдік іргелі ғылыми зерттеулерге талдау жасау барысында ғылыми-теориялық негіздерін анықтау, жоғары жоғары оқу орны білім алушыларының кәсіби құзыреттілігін жүйелілік тұғыр негізінде қалыптастырудың құрылымдық-мазмұндық моделін дайындау және оның тиімділігін тәжірибелік-эксперимент жұмысында тексеру, ұсыныстар жасау. Диссертацияның негізгі ережелері мен қорытындылары 18 ғылыми еңбекте жарық көрген. Оның ішінде 13 мақала:

1. Scopus халықаралық деректер базасына кіретін журналдарда – (19% – Q4, 73 % – Q3 және 74% – Q2): 1) Systematic case study in the context of the future specialists' professional competence development // Espacios, vol. 40, (№ 12) Revista ESPACIOS. ISSN 0798-1015, Year 2019, Page 28-38; 2) Evaluation of professional competencies of Kazakhstan university students // Opción, Año 35, Especial No.23 (2019) ISSN 1012-1587/ISSNe: 2477-9385, Page 850-875; 3) Formation of professional competence of students in higher educational institutions based on a systematic approach: feasibility and effectiveness // International Journal of Emerging Technologies in Learning (iJET) – e. ISSN: 1863-0383, vol. 16, № 10 (2021), Page 163-178.

2. ҚР БҒМ Білім және ғылым саласында сапаны қамтамасыз ету бақылау комитеті ұсынған басылымдарда: «Ориентировочная основа предстоящей профессиональной деятельности будущих специалистов» // Қазақстан педагогикалық ғылымдар академиясының хабаршысы (2017); «Білім алушылардың кәсіби құзыреттілігін қалыптастырудың жүйелілік әдісі туралы» // Қазақстанның ғылымы мен өмірі халықаралық ғылыми-көпшілік журналы (2018); Модель формирования профессиональной компетентности обучающегося вуза: системный подход // Қазақстанның ғылымы мен өмірі халықаралық ғылыми-көпшілік журналы (2019).

3. Халықаралық ғылыми-әдістемелік журналдарда: «Системное мышление обучающихся как средство формирования их профессиональной компетентности: теоретический аспект», // Научно-теоретический и научно-методический журнал «Адукацыя і выхаванне» (Минск, Беларусь Республикасы, қараша 2018 ж.); «Профессиональная компетентность

обучающихся: формирование и результаты», //WEB OF SCHOLAR. Multidisciplinary Scientific Journal (Warsaw, 2018).

4. Халықаралық ғылыми-практикалық конференциялар материалдарында: «Формирование ориентировочной основы предстоящей профессиональной деятельности будущих специалистов как фактор развития их профессиональной компетенции» //Жүйелі ойлау: педагогикалық шарттар, қалыптастыру технологиясы, дамыту әдістері» on-line режиміндегі халық. конф. материалдар жинағы (2017); «Метод анализа конкретных ситуаций в процессе формирования профессиональной компетентности будущих специалистов» //«Тенденции и перспективы развития науки и образования в условиях глобализации» //Материалы XXIX международной научно-практической интернет конференции (УКРАИНА г. Переяслав-Хмельницкий, 2018 г.); «Жүйелілік тұғыр және оның кәсіби құзыреттілікті қалыптастырудағы ролі» //Материалы V Международной научно-практической конф. «GLOBAL SCIENCE AND INNOVATIONS 2019: CENTRAL ASIA (2019).

5. Республикалық деңгейдегі конференциялар материалдары және ғылыми-әдістемелік мақалалар жинағында: «Профессиональная компетенция и проблемы ее формирования в учебном процессе» //С.Сейфуллин атындағы Қазақ агротехникалық университетінің 60 жылдығына арналған «Сейфуллин оқулары– 13: дәстүрлерді сақтай отырып, болашақты құру» (2017); «Білім алушылардың оқыту үдерісінде жүйелі ойлауын қалыптастыру негіздері» //«Ұлттық тәлім-тәрбие – рухани жаңғыру өзегі» мақалалар жинағы «Кәусәр» ғылыми-педагогикалық орталығы (2018).

Диссертацияның көлемі мен құрылымы. Диссертацияның мазмұны кіріспе, екі бөлім, қорытынды, пайдаланылған әдебиеттер тізімі, қосымшалар құрайды. Диссертациялық жұмыс 156 бетте мазмұндалған, 9 кесте, 13 суретпен безендеріліп, 5 қосымшадан тұрады. Отандық және шетелдік пайданаланылған әдебиеттер тізімі 185.

Кіріспе бөлімінде зерттеу тақырыбының көкейкестілігі дәлелденіп, ғылыми аппараты: нысаны, пәні, мақсаты, болжамы, міндеттері, жетекші идеясы, теориялық негіздері, зерттеу көздері, әдістері, негізгі кезеңдері мен базасы, қорғауға ұсынылатын негізгі қағидалары, ғылыми жаңалығы мен теориялық және практикалық маңыздылығы, нәтижелердің дәлелділігі мен негізділігі көрсетілді.

«Жоғары оқу орны білім алушыларының кәсіби құзыреттілігін жүйелілік тұғыр негізінде қалыптастырудың ғылыми-теориялық негіздері» тақырыбындағы бірінші бөлімінде жоғары оқу орны білім алушыларының кәсіби құзыреттілігін қалыптастыру бойынша теориялық және практикалық зерделену деңгейі анықталды. Жүйелілік тұғыр білім алушының кәсіби құзыреттілігін заманауи шындықтың жүйелі құбылысы және күрделі динамикалық жүйе ретінде қарастыруға мүмкіндік берді. Білім алушылардың оқу үдерісінде жүзеге асыратын және болашақтағы іс-әрекеттің бағдарлық негізі, мақсаттарға қол жеткізу және қойылған міндеттерді шешу құралы ретінде айқындалып, білім алушылардың кәсіби

құзыреттілігін жүйелілік тұғыр негізінде қалыптастырудың құрылымдық-мазмұндық моделі жасалынды.

«Жоғары оқу орны білім алушыларының кәсіби құзыреттілігін жүйелілік тұғыр негізінде қалыптастырудың тәжірибелік-эксперименттік жұмыстары» тақырыбындағы екінші бөлімде жоғары оқу орны білім алушыларының кәсіби құзыреттілігін жүйелілік тұғыр негізінде қалыптастыру технологиялары және білім алушылардың кәсіби құзыреттілігін жүйелілік тұғыр негізінде қалыптастыру моделін жүзеге асыру бойынша тәжірибелік-эксперимент нәтижелері келтіріліп, ұсыныстар берілді.

Қорытындыда теориялық және эксперименттік жұмыстардың нәтижелеріне негізделген тұжырымдар мен ұсыныстар берілді.

Қосымшада тәжірибелік - эксперимент жұмыстарының материалдары мен ғылыми - зерттеу жұмысы нәтижелерін ендіру актілері көрсетілген.

АННОТАЦИЯ

диссертационной работы Исаковой Гульнур Оралбаевны «Формирование профессиональной компетентности обучающихся в высших учебных заведениях на основе системного подхода», представленной на соискание степени доктора философии (PhD) по специальности 6D012000 - Профессиональное обучение

Общая характеристика работы. Диссертационная работа посвящена исследованию проблемы и разработке теоретико-методологических и методических аспектов формирования профессиональной компетентности обучающихся вуза с применением системного подхода.

Актуальность исследования

В Послании к народу «Казахстан в новой реальности: время действий» Глава государства К.Ж.Токаев сказал: "Во-первых, поколение двадцать первого века должно быть глубоко образованным. Во-вторых, необходимо приучать молодежь к неустанному труду. В-третьих, правильно, когда в основе любого дела лежит профессионализм". Вопрос совершенствования содержания образования, их всестороннего профессионального развития через непрерывное образование в настоящее время решается государством, включается в план будущей работы и ставится на повестку дня. В связи с этим проблема формирования профессиональной компетентности у будущих специалистов является актуальной. Вместе с тем это требует не только ее целостного и системного познания, но и разработки соответствующих теоретических и методологических основ.

Одним из эффективных способов решения этих задач является системный подход, который еще не получил в отечественном образовании надлежащего применения.

Благодаря системному подходу возникает возможность разностороннего изучения и определения понятия профессиональной компетентности в современной высшей школе. С другой стороны, системное изучение традиционного формирования профессиональной компетентности позволило выделить основные системообразующие компоненты этого процесса. К данным компонентам профессионального образования в диссертации отнесены: 1) профессиональная подготовка обучающихся; 2) профессиональная социализация будущих специалистов; 3) развитие личностных и профессионально-значимых качеств обучающихся; 4) развитие системных представлений, умений и навыков реализации системного подхода в осуществляемой учебной и предстоящей профессиональной деятельности будущих специалистов; 5) развитие способностей применения знаний, умений и навыков: на уровне «стандарта»; на уровне «творчества»; на уровне «исследования».

Учитывая, что профессиональная компетентность выпускника вуза приобретает конкретные очертания и задачи развития лишь в сфере непосредственной профессиональной деятельности, в работе предлагается выделить в качестве важного этапа становления компетентности обучающегося – формирование его базовой ориентировочной основы предстоящей профессиональной деятельности.

Применение системного подхода в образовательном процессе способствовало активному развитию у обучающихся системных представлений, умений и навыков системного подхода в осуществляемой и предстоящей профессиональной деятельности. Это в свою очередь существенно сказалось на эффективности и качестве реализации выше перечисленных компонентов профессионального образования.

Цель исследования: теоретическое обоснование и разработка методики исследования процесса формирования профессиональной компетентности обучающихся вуза на основе системного подхода.

Задачи исследования:

– определение степени изучения научно-теоретических основ проблемы формирования профессиональной компетентности обучающихся вуза на основе системного подхода;

– определение сущности ориентирующей основы осуществляемой и предстоящей деятельности в рамках формирования профессиональной компетентности обучающихся вуза на основе системного подхода;

– разработка структурно-содержательной модели формирования профессиональной компетентности обучающихся вуза на основе системного подхода;

– определение методов осуществления формирования профессиональной компетентности обучающихся вуза на основе системного подхода;

– разработать методику формирования профессиональной компетентности обучающихся вуза на основе системного подхода, апробировать ее эффективность в опытно-экспериментальной работе и подготовить рекомендации.

Объект исследования. Образовательный процесс в высшей школе

Научная новизна и теоретическая значимость исследования:

– определена степень научно-теоретической изученности проблемы формирования профессиональной компетентности обучающихся вуза на основе системного подхода;

– определена сущность ориентировочной основы осуществляемой и предстоящей деятельности в рамках формирования профессиональной компетентности обучающихся вуза на основе системного подхода;

– разработана структурно-содержательная модель системы формирования профессиональной компетентности обучающихся вуза на основе системного подхода;

– определены методы осуществления формирования профессиональной компетентности обучающихся вуза на основе системного подхода;

– разработана методика формирования профессиональной компетентности обучающихся вуза на основе системности и апробирована ее эффективность в опытно-экспериментальной работе, подготовлены методические рекомендации.

Практическая значимость и реализация результатов исследования: основные положения диссертационного исследования и разработанные методы системного подхода могут быть использованы в профессиональном образовании; разработаны теоретико-методологические аспекты осуществления системного формирования профессиональных компетенций будущих специалистов в образовательном процессе; теоретические и методические указания могут быть использованы при формировании у обучающихся системных представлений, умений и навыков системного подхода. Разработаны и внедрены в учебный процесс научно-методические труды как практическая помощь в формировании профессиональной компетентности обучающихся вуза на основе системного подхода:

– **учебные пособия:**

1. Жоғары оқу орны білім алушыларының кәсіби құзыреттілігін қалыптастыру (ISBN 978-601-257-109-7).

2. Формирование профессиональной компетентности будущих специалистов: системный подход (2019 ж. на русском языке).

– **монография:** Формирование системного мышления и творческих способностей обучающихся: теоретический аспект (ISBN 978-985-582-274-6). Республика Беларусь, Гродно.

– **электронные учебники:**

1. Формирование профессиональной компетентности обучающихся высших учебных заведений (авторское свидетельство №13027, 4.11.2020).

2. Технология обучения на основе системного подхода (авторское свидетельство №19922, 26.08.2021).

Положения, выносимые на защиту:

1. Определение профессиональной компетентности обучающегося (профессиональной компетентности обучающегося определяется нами как динамическая система, как совокупность компетенций, социально-личностных и профессионально-значимых качеств личности, определенных системных представлений, а также умений и навыков системного подхода, обеспечивающих готовность обучающегося с осознаваемой ответственностью осуществлять профессиональную деятельность при условии ее непрерывного совершенствования и развития).

2. Сущность и структура ориентировочной основы осуществляемой (учебный процесс) и предстоящей профессиональной деятельности обучающихся.

3. Структурно-содержательная модель системы формирования профессиональной компетентности обучающихся включающая пять основных компонентов: требования (стандартов, рынка, экономики, законодательства и т.д.); цель; образовательный процесс в категориях «вход-процесс-выход»; целевых программ (профессиональной подготовки

обучающихся; профессиональной социализации будущих специалистов; всестороннее развития личностных и профессионально-значимых качеств личности; развития системных представлений, умений и навыков системного подхода); соответствующие целевым программам компетенции обучающихся, составляющие основу профессиональной компетентности будущих специалистов.

4. Методы системного подхода, ориентированные на формирования системных представлений, умений и навыков системного подхода и профессиональной компетентности обучающихся;

5. Содержание и результаты экспериментальной работы с использованием метода системного изучения конкретных ситуаций.

Связь данной работы с другими научно-исследовательскими работами.

Диссертационная работа выполнена в рамках программы работ научно-исследовательского центра опережающей подготовки специалистов, осуществляющего деятельность в контексте общих задач подготовки кадров для сельского хозяйства и агропромышленного комплекса Республики Казахстан.

Публикации и личный вклад диссертанта. Выявление научно-теоретических основ при анализе отечественных и зарубежных фундаментальных научных исследований, разработка структурно-содержательной модели формирования профессиональной компетентности обучающихся высшего учебного заведения на основе системности и проверка ее эффективности в опытно-экспериментальной работе, выработка рекомендаций. Основные положения и выводы диссертации прошли апробацию 18 научных работах. Из них 13 статей:

1. В журналах, входящих в международную базу данных Scopus – (19% – Q4, 73 % – Q3 және 74% – Q2): 1) Systematic case study in the context of the future specialists' professional competence development // Espacios, vol. 40, (№ 12) Revista ESPACIOS. ISSN 0798-1015, Year 2019, Page 28-38; 2) Evaluation of professional competencies of Kazakhstan university students //Opción, Año 35, Especial No.23 (2019) ISSN 1012-1587/ISSNe: 2477-9385, Page 850-875; 3) Formation of professional competence of students in higher educational institutions based on a systematic approach: feasibility and effectiveness // International Journal of Emerging Technologies in Learning (iJET) – e. ISSN: 1863-0383, vol. 16, № 10 (2021), Page163-178.

2. В изданиях, рекомендованных комитетом по обеспечению качества в сфере образования и науки МОН РК: «Ориентировочная основа предстоящей профессиональной деятельности будущих специалистов» //Вестник АПН Казахстана (2017); «Білім алушылардың кәсіби құзыреттілігін қалыптастырудың жүйелілік әдісі туралы» //Международный научно-популярный журнал «Наука и жизнь Казахстана» (2018); Модель формирования профессиональной компетентности обучающегося вуза: системный подход //Международный научно-популярный журнал «Наука и жизнь Казахстана» (2019).

3. В международных научно-методических журналах: «Системное мышление обучающихся как средство формирования их профессиональной компетентности: теоретический аспект» // Научно-теоретический и научно-методический журнал «Адукацыя і выхаванне» (Республика Беларусь, Минск, октябрь 2018г.); «Профессиональная компетентность обучающихся: формирование и результаты» // WEB OF SCHOLAR. Multidisciplinary Scientific Journal (Warsaw, 2018).

4. В материалах международных научно-практических конференций: «Формирование ориентировочной основы предстоящей профессиональной деятельности будущих специалистов как фактор развития их профессиональной компетенции» //Жүйелі ойнау: педагогикалық шарттар, қалыптастыру технологиясы, дамыту әдістері» сборник материалов международной конференции в режиме on-line (2017); «Метод анализа конкретных ситуаций в процессе формирования профессиональной компетентности будущих специалистов» //«Тенденции и перспективы развития науки и образования в условиях глобализации» //Материалы XXIX международной научно-практической интернет конференции (УКРАИНА г. Переяслав-Хмельницкий, 2018г.); «Жүйелілік тұғыр және оның кәсіби құзыреттілікті қалыптастырудағы ролі» //Материалы V Международной научно-практической конф. «GLOBAL SCIENCE AND INNOVATIONS 2019: CENTRAL ASIA (2019).

5. В сборнике научно-методических статей и материалов конференций республиканского уровня: «Профессиональная компетенция и проблемы ее формирования в учебном процессе», //«Сейфуллинские чтения– 13: сохраняя традиции, создавая будущее» посвященный 60-летию Казахского агротехнического университета им. С. Сейфуллина (2017); «Білім алушылардың оқыту үдерісінде жүйелі ойнауын қалыптастыру негіздері», //«Ұлттық тәлім-тәрбие – рухани жаңғыру өзегі» сборник статейнаучно-педагогического центра «Кәусәр» (2018).

Структура и объем работы. Диссертация состоит из введения, двух разделов, заключения, выводов, списка использованных источников из 185 наименований и приложений. Работа изложена на 156 страницах, включает 13 рисунков, 9 таблиц и 5 приложений.

В введении доказана актуальность темы исследования, продемонстрированы научный аппарат: форма, предмет, цель, гипотеза задачи, ведущая идея, теоретические основы, источники, методы, основные этапы и база исследования, основные принципы, выносимые на защиту, научная новизна и теоретическая, практическая значимость, достоверность и обоснованность результатов.

В первой главе «Научно-теоретические основы формирования профессиональной компетентности обучающихся вуза на основе системного подхода» определен уровень теоретической и практической изученности по формированию профессиональной компетентности обучающихся вуза. Системный подход позволил рассматривать профессиональную компетентность обучающегося как системное явление

современной действительности и сложную динамическую систему. Разработана структурно-содержательная модель системы формирования профессиональной компетентности обучающихся на основе системного подхода, которая определена как ориентировочная основа будущей деятельности, реализуемой обучающимися в учебном процессе, средство достижения целей и решения поставленных задач.

Во второй главе «Опытно-экспериментальные работы по формированию профессиональной компетентности обучающихся вуза на основе системного подхода» приведены технологии формирования профессиональной компетентности обучающихся вуза на основе системного подхода и даны рекомендации по реализации модели формирования профессиональной компетентности обучающихся.

В заключении даны выводы и рекомендации, основанные на результатах теоретических и экспериментальных работ.

В приложении представлены материалы опытно - экспериментальных работ и акты внедрения результатов научно - исследовательской работы.

ANNOTATION

for the dissertation of Issakova Gulnur Oralbayevna on the topic «Formation of professional competence of university students based on a systematic approach», presented for the degree of Doctor of Philosophy (PhD) in the specialty 6D012000 – «Vocational Training»

General characteristics of the study. The dissertation work is intended to develop on a systematic basis scientific and theoretical research and methodological aspects of the formation of higher education students' professional competence.

The relevance of research. In his Address to the people “Kazakhstan in a new situation: period of validity”, President Kassym-Jomart Tokayev said: “It is better to do it professionally”. Improving the education content, their all-round professional development through lifelong learning is currently being decided by the state, included in the plan for future work and put on the agenda. In this regard, an urgent issue is the systematic formation of professional competencies of a future specialist, which are the result of high-quality education received at a university, which requires not only holistic and systemic knowledge, but also the development of appropriate scientific, theoretical and methodological foundations.

One of the effective methods of solving such problems is consistency, which has not yet been properly used in domestic education.

In modern Higher Education, there is an opportunity for comprehensive research and identification of the formation of professional competencies based on consistency. On the other hand, a systematic study of the traditional formation of professional competence allowed us to identify the main system-forming components of this process. In the dissertation, these components of vocational education include: 1) professional training of students; 2) Professional socialization of students as future specialists; 3) development of personal and professionally significant qualities of students; 4) development of systemic skills, abilities and skills of implementing consistency in educational and future professional activities carried out by future specialists; 5) development of special competencies of students: at the level of "standard", at the level of "creativity", at the level of "research".

Considering that the professional competence of a university graduate acquires a clear picture and development tasks only directly in the field of professional activity, our study suggests highlighting an important stage in the formation of a student's professional competence – the formation of an indicative basis for his future professional activity. The use of consistency in the educational process contributed to the active development of students' knowledge, skills and skills of consistency in current and future professional activities. This, in turn, had a significant impact on the effectiveness and quality of the implementation of the above-mentioned components of vocational education.

The purpose of the research work: to develop a methodology and theoretical justification for the formation of professional competence of university students based on a systematic approach.

To achieve the purpose of the study, the following tasks are set:

- to determine the degree of scientific and theoretical study of the problem of the formation of professional competence of university students;
- to determine the essence of the indicative basis for the future activities of university students carried out in the territory of its formation and professional competence;
- development of a structural and content model for the formation of professional competence of university students based on consistency;
- determination of methods for the formation of professional competence of university students on the basis of consistency;
- development of a methodology for the formation of professional competence of university students on the basis of consistency and experimental verification of its effectiveness, development of recommendations.

The object of research: the educational process of a higher educational institution.

Scientific novelty and theoretical significance of the study:

- the degree of scientific and theoretical study of the problem of the formation of professional competence of university students on the basis of a systematic approach is determined;
- the value of the indicative basis of the university students' activities in the field of formation of their professional competence in the future is determined;
- a structural and content model of the formation of professional competence of university students on the basis of consistency has been developed;
- the methods of implementation of the formation of professional competence of university students on the basis of consistency are determined;
- a methodology for the formation of professional competence of university students based on a systematic approach has been developed, its effectiveness has been experimentally tested and methodological recommendations have been prepared.

Practical significance of the research work: the main provisions of the dissertation research and the developed methods of consistency can be used in professional education; theoretical and methodological guidelines can be used in the formation of students' abilities and skills of systematic thinking and consistency; the results of research and experiment can be used in the comparative analysis of other studies on the implementation of systematic positions in the educational process of the university.

Scientific and methodological works have been developed and introduced into the educational process as a practical aid in the formation of professional competence of university students on the basis of consistency:

- training manuals:

1. Formation of professional competence of university students (ISBN 978 601-257-109-7).

2. Formation of professional competence of future specialists: a systematic approach (2019 in Russian).

– **monograph:** Formation of system thinking and creative abilities of students: theoretical aspect (ISBN 978-985-582-274-6), Grodno, Republic of Belarus.

- electronic textbooks:

1. Formation of higher educational institutions students' professional competence (author's collection No. 13027, 4.11.2020).

2. Technology of training based on a systematic approach (author's collection No. 19922, 08/26/2021).

The relationship of research work with other research works.

The thesis was carried out within the framework of the work program of the research center for accelerated (in the advanced sense) training of specialists who carry out activities in the context of general tasks of training personnel for agriculture and agro-industrial complex of the Republic of Kazakhstan.

The main results submitted for defense:

1. Definition of the professional competence of the student (the professional competence of the student is defined by us as a dynamic system, as a set of competencies, socio-personal and professionally significant personality qualities, certain system concepts, as well as skills and skills of a systematic approach that ensure the readiness of the student with a conscious responsibility to carry out professional activities, provided its continuous improvement and development).

2. The essence and structure of the indicative basis of the activities of students of a higher educational institution in the field of formation of their professional competence in the future.

3. Structural and content model of the system of formation of professional competence of students including five main components: requirements (standards, market, economy, legislation, etc.); purpose; educational process in the categories of "input-process-output"; target programs (professional training of students, professional socialization of future specialists, comprehensive development of personal and professionally significant personality qualities, development of systemic ideas, skills and skills of a systematic approach); the competencies of students corresponding to the target programs, which form the basis of the professional competence of future specialists.

4. Methods of the pedestal of consistency, focused on the formation of students' professional competencies, knowledge of consistency and skills of the pedestal of consistency.

5. The content and results of the implementation of experimental work by the method of sequential study of specific situations.

Publications and personal contribution of the thesis. Identification of scientific and theoretical foundations in the analysis of domestic and foreign fundamental scientific research, development of a structural and content model for the formation of professional competence of students of higher educational institutions based on consistency and verification of its effectiveness in experimental work, development of recommendations.

The main provisions and conclusions of the dissertation were tested in 18 scientific papers. Of these, 13 articles:

1. In journals included in the international database Scopus – (19% – Q4, 73 % – Q3 and 74% – Q2): 1) Systematic case study in the context of the future specialists' professional competence development //Espacios, vol. 40, (№ 12) Revista ESPACIOS. ISSN 0798-1015, Year 2019, Page 28-38; 2) Evaluation of professional competencies of Kazakhstan university students // Opción, Año 35, Especial No.23 (2019) ISSN 1012-1587/ISSNe: 2477-9385, Page 850-875; 3) Formation of professional competence of students in higher educational institutions based on a systematic approach: feasibility and effectiveness //International Journal of Emerging Technologies in Learning (iJET) – e. ISSN: 1863-0383, vol. 16, № 10 (2021), Page163-178.

2. Recommended by the committee for quality control in the field of education and science of the Ministry of education and science of the Republic of Kazakhstan: "Orientational basis of Representative professional activity of future specialists" // Bulletin of the Academy of Pedagogical Sciences of Kazakhstan (2017); "on a systematic method of forming professional competence teaching" //Bulletin of Science and life of Kazakhstan (2018); model of formation of professional competence of the teaching university: system approach // scientific and popular magazine "Bulletin of Science and life of Kazakhstan" (2019).

3. In international scientific and methodological journals: "systematic training of students as a means of forming their professional competence: theoretical aspect" // scientific-theoretical and scientific-methodological journal "Children I born" (Republic of Belarus,Minsk, October 2018); "professional competence of students: formation and results" // web of scholar. Multidisciplinary Scientific Journal (Warsaw, 2018).

4. In the materials of international scientific and practical conferences: "Formation of an indicative basis for the professional activity of future specialists as a factor in the development of their professional competence" //system thinking: pedagogical conditions, technology of formation, methods of development" collection of materials of the international conference on-line (2017); "The method of analyzing specific situations in the process of forming the professional competence of future specialists " // "Trends and prospects for the development of science and education in the context of globalization " //Materials of the XXIX International scientific and practical Internet conference (UKRAINE, Pereyaslav-Khmelnytsky, 2018); "the consistency of the pedestal and its role in the formation of professional competencies" //materials of the V-International Scientific and Practical Conference. «GLOBAL SCIENCE AND INNOVATIONS 2019: CENTRAL ASIA (2019).

5. Conference materials and scientific and methodological articles of the republican level: "Professional competence and problems of its formation in the educational process" //"Seifullin readings - 13: building the future in accordance with traditions", dedicated to S. Seifullin Kazakh Agrotechnical University's 60th anniversary" (2017); "Fundamentals of the formation of students' systemic thinking

in the learning process" //" Folk education - the core of spiritual renewal" Collection of articles of the Scientific and Pedagogical Center "Kausar" (2018).

The volume and structure of the thesis. The content of the dissertation consists of an introduction, two parts, a conclusion, a list of used literature, annexes. The thesis is presented in 156 appendices, illustrated with 9 figures, 13 figures and contains 5 appendices. List of domestic and foreign literature 185.

In the introductory part, the relevance of the research topic is proved, the scientific apparatus is demonstrated: form, subject, purpose, forecast, tasks, leading idea, theoretical foundations, sources, methods, main stages and base of research, basic principles to be defended, scientific novelty and theoretical and practical significance, validity and validity of the results.

The first section, entitled "**Scientific and theoretical foundations of the formation of professional competence of university students on a systematic basis,**"determined the level of theoretical and practical study of the formation of professional competence of university students. The systematic approach made it possible to consider the student's professional competence as a systemic phenomenon of modern reality and a complex dynamic system. A structural and content model of the system of formation of professional competence of students based on a systematic approach has been developed, defined as a guiding basis for the future and future activities of students in the educational process, a means of achieving goals and objectives.

The second section, called "**Experimental work on the formation of professional competence of university students on a systematic basis**", presents the results of experimental work on the technology of the formation of professional competence of university students on a systematic basis and a model of the formation of professional competence of students. the competencies of students are systematized and recommendations are given.

In conclusion, outcomes and recommendations on the results of theoretical and experimental work are presented.

The application contains materials of experimental work and acts of implementation of the results of research work.